

ЕСТЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ ТРАДИЦІЙНИМ НАРОДНИМ МИСТЕЦТВОМ

Метою мистця завжди було бажання загострити, звеличити в людині відчуття краси. “Прекрасне” і “потворне” являються центральними естетичними категоріями в мистецтві. Але як розпізнати красу, за якими ознаками розмежувати у мистецтві ці антитези, - однозначної відповіді немає. В античному світі поняття “прекрасне” і “потворне” виступали взаємозапереченням, у середньовіччя поняття потворного тлумачилось як естетична категорія, протилежна прекрасному, але співіснуюча з ним поруч [1, с.82], в епоху Відродження – потворне використовувалось в мистецтві як форма, що забезпечує найвиразніший контраст красоті. Кардинально змінився підхід до цієї проблеми завдяки просвітителям. Лессінг вважав, що не краса повинна виступати головним об’єктом художнього відображення, а правда і виразність, оскільки предметом мистецтва є вся природа, а в ній є не тільки гарне, але й потворне. Реалізм довів, що функція мистецтва – це пізнання, а не прикрашання дійсності. Мистецтво не може залишати поза увагою потворне, жакливе, страхітливе, адже тоді втратиться здатність людини протистояти цьому і боротися з ним. “Потворне має в естетичній практиці людини особливе значення. Воно виступає як усвідомлена людиною загроза її існуванню, як те, що підриває підвалини людяності, що потребує духовного та практичного опанування” [1, с.85].

В розмаїтті сучасних напрямків мистецтва немає єдиного підходу у визначенні огидного і потворного, через що людина двадцять першого сторіччя стоїть перед особистим вибором – пошук істинного добра в загальнолюдському змісті чи прикриття добрими намірами егоїстичних цілей. Серед завдань розвитку української національної культури, що стоять перед суспільством сьогодні, одним із перших є “кардинально переглянути систему освіти і виховання молоді, а саме, слід формувати естетичні потреби як соціальну необхідність, визначати їх як важливий аспект людської діяльності, спрямованої на самовдосконалення особистості та суспільства” [2, с.595].

Великий вплив на формування естетичних потреб, уподобань, ідеалів особистості належить засобам масової інформації, діяльність яких часто сприяє не удосконаленню, а деградації особистості. А тоді, коли особистість просто не докладає зусиль до самоактуалізації здатності виділяти справжні цінності – це означає низький ступінь культури, відмову від вже досягнутого людством.

Інший аспект проблеми формування у молодого покоління естетичного світобачення подає М.П.Щокіна: “домінування видовищних форм мистецтва на рівні кіно- та телесприйняття завдає суттєвої шкоди формуванню естетичної свідомості дитини. Надмірний потік естетичної інформації, що не піддається контролю, пригнічує свідомість, формує некритичне ставлення до такої інформації”. Поряд з цим, як зазначає дослідник, естетичні штампи, які подаються в готовому вигляді, по-перше, не стимулюють власні інтелектуальні зусилля, не сприяють формуванню творчих здібностей, а по-друге, дезорганізують естетичне сприйняття молоді, бо створені і розраховані на інший національний культурний простір [6, с.149].

Звичайно, не можливо приховати і виокремити від молоді те, що пропагують засоби масової інформації, але потрібно протиставити їхньому негативному впливові загальнолюдські цінності, скарбницею яких є мистецтво. У розв'язанні зазначеної проблеми вирішальне значення має найбільш оптимальне поєднання різних видів мистецтва для організації художньо-творчого розвитку школярів. Естетичне виховання повинно охоплювати більше молоді шкільного віку, оскільки в цей період інтенсивно відбувається процес становлення особистості. Заклик не новий, але зміст естетичного виховання тепер розглядається в парадигмі народної національної культури.

Д.М.Кабалевський наголошував на значних можливостях мистецтва по емоційному впливу на дітей і підлітків, на його особливому виховному потенціалі [3]. Роль вихователя у галузі мистецтва - не стільки навчити малювати, співати та ін., скільки привити почуття прекрасного і розуміння його зв'язку із моральними цінностями людства у підлітковому віці, ефективно формується світогляд, розвивається естетичний смак. Педагогу необхідно знати, що народне образотворче мистецтво набагато ближче і доступніше для практичного освоєння школярами в художній діяльності, ніж професійне з безліччю його стилів, жанрів, напрямків, теорій.

Витоки сучасного народного мистецтва – це різноманітні сторони життєдіяльності людства в давні часи. Народ прагнув до краси в побуті, в повсякденному житті, в праці, у людських стосунках. Звідси витікають

цілі естетичного виховання в народних педагогічних поглядах, яке покликано: розвивати у молоді емоційне почуття прекрасного (в першу чергу); розширити естетичний (в тому числі художній) світогляд; сприяти розвитку смаку, естетичних потреб тощо. Ці завдання не декларувались, а здійснювалися в додержанні традицій та законів громади. Адже батьківська умілість, працьовитість, турботливе ставлення до живої і неживої природи – все впливало на розвиток особистості дитини.

Людині не дано від народження естетичне почуття. Але маленька дитина, розвиваючись в ігровій, обрядовій, пізніше в побутово-трудівній діяльності, поступово виявляла потяг до гарного, веселого, яскравого, що створювалося дорослими: дотепної іграшки, писанки, барвистої вишивки; починала цікавитися процесом їх створення. До майстрування та декоративної діяльності діти залучалися з того віку, коли могли втримати в руках знаряддя праці.

У народному мистецтві переважають оптимістичні, життєствердуючі мотиви. Розглядаючи цю закономірність, А. Канцедикас пояснює її так: в радості, піднесенні, святі людина звернена до оточення, в той час як в печалі, горі замикається в собі. Тужливі оплакування померлих характерні лише для усного, музичного фольклору, але негативні переживання ніяк не відображалися у народному образотворчому мистецтві [4]. Тим більше, що в традиційних мотивах розписів (рослинні та геометричні орнаменти) – рідко зустрічаються людські образи. Окремі випадки відображення в творах народних майстрів негативного, потворного, відразливого зустрічаємо у давньоукраїнських християнських іконах в образах змія; у творах

М. Приймаченко, де вона зображує “звіра війни” чи інших фантастичних тварин, які уособлюють людське зло.

В мистецькій діяльності здійснюється вироблення справді ціннісного для людей змісту добра і зла. Для досягнення цього народне мистецтво має відродитися в новій суспільно значимій якості. Мається на увазі не виробництво і поширення сувенірів традиційних народних промислів, а ознайомлення людей, особливо молоді, із законами народної мистецької творчості, її цінністю і виховними можливостями. Дослідник народної художньої творчості Т.В. Кузнєцова зазначає: “Пізнання закономірностей народної художньої творчості важливо для формування естетичної свідомості широких мас, бо вміння цінити і розуміти народне мистецтво є необхідним елементом естетичної культури всебічно розвиненої особистості, яка чітко усвідомлює свій нерозривний духовний зв’язок з народом” [5, с. 5].

Коли діти займаються пізнавально-практичною діяльністю на основі

народного декоративно-прикладного мистецтва, вони можуть побачити життя у більш різноманітних зв'язках і водночас проявити себе в якості активної, творчої особистості. Виховна мета діяльності – розвиток у школярів естетичного сприймання природи, міжлюдських стосунків та самої людини. На ґрунті народного образотворчого мистецтва відбувається естетичний розвиток особистості – формується естетичний смак, почуття міри і гармонії, почуття прекрасного, що позитивно відбивається на загальному рівні культури особистості.

На основі теоретичного аналізу мистецтвознавчої та народознавчої літератури ми означили критерії, за наявності яких можна судити про досить високу естетичну цінність дитячого твору в традиціях народного мистецтва. До таких критеріїв віднесено: висока емоційність образів; гармонія форми і змісту; розуміння символіки і дотримання традиції; власна творчість; дотепність, гумор; довершеність (гармонія, симетрія, пропорція, доцільність, домірність; моральні якості).

Зміст занять з образотворчого народного мистецтва інтегрує теоретичне ознайомлення учнів із: укладом життя; традиціями; поглядами на природу та суспільство; художні твори, що створені українським народом протягом віків. Школярі мають ознайомитися з художньо-творчою діяльністю в традиційних техніках обробки матеріалів. Таким чином при організації кожного заняття педагогу потрібно брати до уваги такі складові творчого процесу на основі народного мистецтва: 1) символ в мистецтві (починаючи з примітивних) лінія, геометрична форма, постать, колір; 2) міфічні, узагальнені образи в кожному зображенні: практична діяльність (малювання, ліплення тощо) зі складанням казки, легенди чи інсценуванням обряду; 3) призначення – тобто доцільність речі; 4) індивідуальна творчість – стилізація об'єктів рослинного, тваринного світу, творення орнаментів з обґрунтуванням композиції тощо.

В сучасних людинознавчих науках не існує сумнівів, чому так важливо виробити правильну оцінку явищ з точки зору добра і зла. У вирішенні цієї проблеми не зовнішня краса, а краса гармонії людини і світу виступає як атрибут добра, а образ потворного – це образ зла. Отже, розрізнення красивого і потворного з мистецького погляду певною мірою допомагає людині відрізнити добро як благо і зло. Таке розуміння розвиває здатність робити правильний моральний вибір, розв'язувати моральні конфлікти, що стає у глобальною мовою виживання людства.

Використана література

1. Естетика /Л.Т. Левчук та ін. – К.: Вища шк., 1997. – 399 с.
2. Етнонаціональний розвиток України /Ю.І. Римаренко, І.Ф. Курас. – К.: АПН України; Ін-т держави і права та ін., 1993. – 807 с.
3. Кабалевский Д.М. Прекрасное пробуждает доброе. – М.: Педагогика, 1973. – 336 с.
4. Канцедикас А. Искусство и ремесло. – М.: Изобр. искусство, 1977
5. Кузнецова Т.В. Народное художественное творчество. – М.: Знание, 1985. – 64 с.
6. Щокіна М.П. Педагогічні проблеми формування навичок естетичної оцінки у молодших школярів /Збірка наукових праць “Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки” /За ред. Т.І.Сущенко. – Київ-Запоріжжя. – Вип. 21. – С. 149-154.